

INGUNA
BAUERE

*Māsa
Magda*

ZVAIGZNE ABC

821.174-94
Ba 860

Grāmata izdota ar Valsts kultūrkapitāla fonda atbalstu

Vitas Lēnertes vāka dizains

Vāka noformējumā izmantots Magdalēnas Elizabetetes fon Hallartes portrets.
Oriģināls glabājas Morāvijas baznīcas arhīvā Hernhūtē, Vācijā.

Inguna Bauere

MĀSA MAGDA

Apgāda vadītāja *Vija Kilbloka*
Projekta vadītāja *Bārbala Simsone*
Redaktore *Gundega Sēja*
Korektors *Evija Stikute, Zinta Stikute*
Mākslinieciskā redaktore *Inguna Kļava Švanka*
Maketētāja *Dace Polkmane*

Apgāds Zvaigzne ABC, SIA,
K. Valdemāra ielā 6, Rīgā, LV-1010.
Red. nr. L-4013.
Jelgavas tipogrāfija

Šis ir ar autortiesībām aizsargāts darbs.
Darba reproducēšana vai jebkāda cita neatļauta
izmantošana ir autortiesību pārkāpums.
Par autortiesību pārkāpšanu ir paredzēta
atbildība Krimināllikuma 148. pantā.

© Inguna Bauere, 2023

© Literārā apdare, izdevums, mākslinieciskais noformējums,

Apgāds Zvaigzne ABC, 2023

ISBN 978-9934-31-357-8

I

DIĀRIJS

Pussagruvušā torņa klusajā smailē sēž liels, pelēki melns sabozies putns. Augstu gaisā, spārnus švikstinādami, nakts tumsā kā brīnums pārlaižas balti gulbji. Tie lido, sasaukdamies un cits citu uzmundrinādami: “Uz pavasari, uz pavasari, mīļie!” – un melnajam, kura ēna rēgojas klusumā, nepievērš uzmanību. Tumsa lai božas, ja grib, bet gaismas ceļš neapturami sācies!

Kad mazajā lodziņā zem spocīgā lidoņa kārnajām, spalvainajām kājām ar gariem, likiem nagiem pēkšņi iedegas gaisma, putns neapmierināti saslienās, brīdi apdomājas un, slinki savicinājies spārnus, aizlaižas.

Torņa jumtistabā valda caurvējš, tāpēc svece deg ar drebelīgu liesmu. Kāds to aizdedzinājis un pametis. Sapelējušie griesti, no kuriem nokarājas pelēkas apmetuma skrandas, vidū stipri ielīkuši un kuru katru mirkli draud sagāzties pār senlaicīgu, agrāk, redzams, greznu, bet tagad nožēlojama paskata ozolkoka galdu, kas ir šī mitekļa vienīgā mēbele. Svečturis stāv tieši galda vidū. Svece raud baltām asarām – lēni kā visu zaudējusi sieva, kuras pēdējā cerība ir nāve.

Blakus svečturim rēgojas vēl kāds priekšmets – melnos vākos iesieta grāmata, kuras lapas šķirsta neredzama roka. Droši vien tas pats vējš, kas nedod mieru liesmai. Tā raustās un trīsuļo, draudēdama nodzist, turas kā vienā matā. Tomēr turas.

Kāds tuvojas galdam un aizver grāmatu. Liesma godbijīgi paklanās. Vāks smagi aizkrīt. Tas gatavots no cieta materiāla un

apkalts ar apsūbējuša metāla vijumiem. “Māsa Magda. Diārijs” – tik tikko salasāmiem, kaligrāfiski izzīmētiem burtiem rakstīts rotājumu viducī. Atnācējs, kuru neinteresē svešas dienasgrāmatas, atmet smago vāku un atstāj nodzeltējušās lapas caurvēja rotaļām.

No griestiem nokāries apmetuma gabals noveļas uz galda. Tas piespiež grāmatas lapu, uz kuras rindojas glītā rokrakstā vāciski rakstīti vārdi un teikumi:

“Es esmu dzimusi tai 4-tā Juni mēneša dienā 1683-tā gadā zviedru Vidzemē netālu no Alūksnes. Mans tēvs bija zviedru armijas virsnieks kvartīrmeistars Johans Gustavs Bīlovs, bet māte – Magdalēna Bīlova, dzimusi fon Patkula. Dievam žēl, viņa nomira agri, un viņu nemaz neatceros...”

Svece tomēr nodziest. Kā katra dzīvība. Dakts kūpina baltu dūmu diegu pret griestiem, kuru satrunējušie baļķi bīstami šūpojas. Drīz pelni un putekļi apraks šo vietu.

Melnais putns, apmetis loku ap veco torni, skaļi ieķērcas un aizlaižas pretī pusnaktij. Gulbjus neredz, bet kaut kur tie tomēr ganās, jo debešos dzirdama sasaukšanās. Kā balta cerība melnā tumsā.

STĪNE*

Es zinu, kas viņa ir. Šī vārīgā, žēlojamā sieviete, kura guļ nekustīgi kā mironis šķirstā, bet, kad pieliecos, lai apslapinātu viņas sausās, plānās, izkaltušās lūpas vai pagrozītu smago, ļengano ķermeni no vieniem sāniem uz otriem, kas, ticiet man, nav tas vieglākais darbs, pēkšņi atver savus dziļi iegrimušos plakstus un skatās tā, ka man notirpst rokas.

“Labrīt, kundze,” es viņai saku. Viņa neatbild. Protams. Jo nerunā jau ilgāku laiku, tikai elpo. Pa dienu klusiņām, bet naktīs, kad ielaidusies caurā miegā, gārdz kā dzērājs vecis, kurš ieņēmis pāri par mēru. “Tev viņa jāmīl ar visu sirdi un dvēseli, kā Mūsu Pestītājs mīl visus cietējus un nelaimīgos,” es sev atgādinu un cenšos, patiesi, patiesi ļoti cenšos viņai izdabāt!

“Vai cienījamā māsa nav pārāk jauna, lai apkoptu mūsu dārgo sirdzēju?” pirms stājos dienestā, liekulīgi apjautājās draudzes gans Hilde, par kura nesaskaņām ar miermīlīgo, laipno diakonu Barlahu pilsētā kļīst nejaukas valodas. “Tādam pienākumam ne katrs ir gatavs. Bērnu saņemšana ir viens, bet guloša vājinieka aprūpēšana pavisam kas cits. Mums vajadzētu pameklēt piemērotāku kandidāti, jo šaubos, vai kundzei viņa patiks,” Hilde piebilda, taču dzirdīgas ausis savām aplamībām neatrada.

Citas kandidātes taču nemaz nebija! Pie ģenerālienes kalpoju otro ziemu – no brīža, kad nabadzīte nolikās gultā ar mazām

* KRISTĪNE ANDELINA (1703–?) – viena no Vidzemē ieceļojušajām Morāvijas māsām, kura atstājusi vēsturei savas dzīves aprakstu, kas daļēji izmantots romānā, taču viņa nekalpoja pie ģenerālienes Hallartes; māsa Stīne ir fantāzijas tēls.

cerībām no tās vēl kādreiz piecelties. Kad cilvēks ir tādā stāvoklī kā Kundze, kopējam vajadzīgas stipras rokas, lokana mugura un skaidra galva, ar ko esmu no mīļā Pestītāja bagātīgi apdāvināta, pie tam teiciens par jaunību no mācītāja puses bija tīrā zaimošana – četrdesmit pieci gadi man tobrīd bija, kad ķēros pie Kundzes aprūpes, un tas, zini, nav nekāds īsais mūžiņš.

Ja mani padzīs, nūdien taču nebūs, ko vietā likt. Nabaga ģenerāliene visu taisa gultā, un uzturēt tīrību tādos apstākļos ir elles darbs. Jaunas aptekšnes meklēšana prasītu laiku, bet Kundze jāapkopj katru dienu, pat vairāk – es arī naktīs guļu viņas istabā un klausos baisajos iekrācienos, satrūkstoties ik reizi, kad tie apstājas.

Par velti liekulīgais baznīcas kalps, kuram Kundzes labklāšana interesē tikai tik daudz, cik par to varēs atskaitīties draudzei, uztraucas. Lai arī reizēm izliekos nepacietīga, savu darbu izdaru godam. Tas Kungs ir manā sirdī. Viņš redz, ka kalpoju pēc labākā sirdsprāta un dodu Kundzei to, ko cita nevarētu. Mazgājot skūpstu viņas kājas. Ne vienmēr tas, ko cilvēks izrāda uz āru, ir viņa patiesā būšana.

Zinu, ka dažreiz uzvedos nejauki. Bet viņa jau arī! Kad lūkoju pārvilkat sagulēto naktskreklu un, ieraudzījusi kārnās miesas, no kurām izspiežas asas ribas, it kā iezilganā āda būtu uzvilka uz plikiem kauliem, neviļus noskurinos, viņa samiedz acis un smīn. Viņas vārgās rokas nokarājas kā pātagas, cilājot tās krīt atpakaļ un it kā nejauši nošvīkst man gar ausīm, ieplīkēdamas te galvu, te kaklu. Viņas ļenganais augums ir smagāks par krietnu miltu maisu, un viņa pat nepapūlas apvelties tā, lai man būtu vieglāk. Visu dara kā par spīti. Varbūt Kundze domā, ka netaisnīgi nosodīta ar tik grūtu aiziešanu, un manā personā saskata grēka āzi? Varbūt vaino, ka neiespēju viņas ciešanas atvieglot? Pēdējos mirkļos cilvēka prāts var aizmigloties, tumsas aizsegā Sātans strādā savus melnākos nedarbus, un cilvēkam pirms nāves vajag milzīgu spēku, lai tādiem pretotos. Tik daudzi ir nomiruši manās rokās, ka varu to apliecināt. Bet viņa...

Viņa ir cieta. Spītīga, bet neticami padevīga. Lepna, bet pacietīga. Kad retu reizi ciemos iegriežas audžumeita Babete*, viņa izliekas laipna, tomēr nekad nelūdz steidzīgajai jaunkundzei, lai uzkavējas ilgāk. Droši vien tam ir iemesli, par kuriem man nekas nav zināms. Kad Kundze sāka nopietni slimot, Budbergas jaunkundze tika nosūtīta no Valmiermuižas atpakaļ pie vecākiem uz Rīgu, kur nesen bija miris viņas tēvs un māte lūdza meitas atbalstu. Kaut arī patiesībā, kā viegli iedomāties, vislielāko atspaidu vajadzēja ģenerālienei pašai. Dievs liecinieks, ka tik milzīgu padevību un pacietību var izrādīt vienīgi ļoti stiprs cilvēks. Kaut nu mīļais Pestītājs viņu ātrāk atbrīvotu no šīm mokām!

Mūsu Kunga 1749. gads tuvojas beigām. Ārā valda mežonīgs aukstums, naktis ir skaidras, debesis zvaigžņotas un saltums kož kā nātres pliku miesu. Koki plīst ar negantu troksni, kas skan kā šāvieni, un biedē pa pusei sasalušos putnus. Kaut kur dzird vilkus gaudojam, par laimi, uz muižu viņi nenāk, te ļaužu par daudz.

Istaba ir sakurināta kā latviešu pirts, jo Kundzei mūžīgi salst. Pati neko nesaka, bet es tak jūtu, ka roku un kāju pirksti auksti kā lāstekas un kārno miesu bieži krata nejauks drudzis. Nesu un krauju viņai apkārt zīda segas un enzacēm izrotātus spilvenus veselām gubām – bagātības šai mājā netrūkst, bet ko dod bagātība, ja nav veselības?

“Stīne,” viņa pēkšņi noteic tik klusi, ka gandrīz palaižu gar ausīm svarīgo mirkli – Kundze runā! Vai varbūt man tikai izlikās?

Kopš oktobra sākumā mūsu muižā uzradās Kundzes sabiedrotais no Jaunraunas, bijušais Valmieras mācītājs Bruinings, kura vietā vēlāk iecēla kašķīgo Hildi, un abi vairākas stundas dziļā

* MAGDALĒNA ELIZABETE FON BUDBERGA (?–?) – Hallartes audžumeita, par kuru atrasta tikai viena liecība, proti, ka “ģenerālienes f. Hallartes audžumeita baronese f. Budberga bija pārtulkojusi savā laikā latviski 1740. g. “mācības grāmatiņu” (no Jaunās Derības izvēlētos mācības tekstus?) vingrināšanās nolūkā, bet Buntebarts (1718–1750), pēc paša izteicieniem, nebija atzinis to par lietojamu un iznīcinājis”. (L. Adamovičs “Vidzemes baznīca un latviešu zemnieks 1710–1740”, 346. lpp.)

slepenībā apspriedās par Jērakalna mantošanas rakstiem (kas zināms vienīgi man, jo es nedrīkstu Kundzi ne mirkli atstāt bez uzraudzības un Bruinings pret to necēla iebildumus), no sirdzējas lūpām vairs netiku dzirdējusi nevienu vārdu. Man ir aizdomas, ka šī nejaukā mantojuma lieta kalpoja par pēdējo pilienu viņas sāpju kausā, kas pavisam aizslēdza nabadzītes šaurās lūpas un lika asiņot viņas jau tā pārlietu daudz cietušajai sirdij.

Daudz jau vairs nav palicis, līdz mīļais Pestītājs viņu aizsauks pie sevis. Kāds mēnesis, augstākais, divi – to es ar savu zinātājas aci skaidri saredzu, un tāpēc man Kundzes jo diktāk žēl. Nekas aiz viņas nepaliks, ja neskaita laicīgo mantu, kuru badīgi sadalīs svešinieki. Bērnu viņai nav, Jērakalna svētnīca nopostīta...

“Stīne,” viņa pasauc vēlreiz, un es pieliecos, lai labāk sadzirdētu.

Palagi nesen apmainīti, vairāki mīksti divieļi salocīti un ietiņāti slimnieci starp kājām – vai atkal apčurājusies? Pabāžu roku zem segas un pataustu, bet nekā nav. Lai arī cenšos ko saglābt, tomēr smaka, kas valda istabā, ir diezgan briesmīga, tak kurš te par smaku uztrauksies? Ne izvēdināt, ne izgaiņāt, jo ārā auksti, bet iekšā karsti, un...

“Nee,” viņa noelšas un mēģina atgrūst manu roku. “Tu tikai... sēdi un... paklausies...”

Un tā es jau trešo dienu sēžu un klausos. Klausos un pierakstu. Tāda ir Kundzes pēdējā vēlēšanās. Viņa grib, lai Valmiermuižā paliek viņas diarijs. Māsas Magdas dzīves caurrunāšana.

“Kad tiksīm galā un manis vairs nebūs, uznes un noglabā tornī. Tu jau zini – tur ir lielais galds ar slepeno atvilktni. Apsoli man...”

Ja mazliet piepūlas, var gluži labi saprast, ko Kundze saka.

Iesākumā gan mums nevedās – nedz viņa prata domas secīgi izteikt, tik grābstījās riņķī un apkārt, nedz es galveno atlasīt un pierakstīt. Dzīves gājums nav Gudrības grāmata, tajā jātiek cauri bez liekiem vārdiem, bet Kundze runāja un runāja, itin kā viņai zem galvas ar sirmajiem, plānajiem matiem būtu nostāvējusies ar

vārdiem piebāzta kule, kurai nu beidzot gals vaļā, – varbūt viņa, pa naktīm krākādama, piemurgojusi to pilnu? Paldies Dievam, Kundzes apdoma ir labā kārtībā, prāts tīrs un apskaidrots. Uzlieku roku uz viņas vēsās, miklās pieres (drudzis ir mitējies) un lūdzu runāt lēnāk.

“Sāksim ar pirmo dienu,” es saku. Un lasu viņai priekšā, ko pati iepriekš stāstījusi:

“Es esmu dzimusi tai 4-tā Juni mēneša dienā 1683-tā gadā zviedru Vidzemē netālu no Alūksnes. Mans tēvs bija zviedru armijas virsnieks kvartīrmeistars Johans Gustavs Bīlovs, bet māte – Magdalēna Bīlova, dzimusi fon Patkula. Dievam žēl, viņa nomira agri, un viņu nemaz neatceros.”

“Vai pareizi?”

“Jā. Savu māti es tikpat kā neatceros, viņa nomira kādu nedēļu pēc māsiņas Margarētas piedzimšanas. Kā miglā redzu viņu un viņas māsu, krustmāti Agati. Mēs tikāmies reti. Agates meita Kristīne Emerentija ap manas piedzimšanas laiku apprecējās ar Alūksnes mācītāju Gliku.”

“Brāļi, māsas?”

“Pirms manis bija Gustavs un Heinrihs, pēc manis – Otto un mazā Margarēta. Vecākais brālis Gustavs dienēja zviedru pulkveža Albedila dragūnu pulkā, septiņi simti otrajā gadā viņš krita kaut kur Polijas kalnos. Papiņš ļoti skuma, lai arī par to nekad nerunāja. Ja nu vienīgi ar Lieni. Papiņš bija ļoti vientuļš. Man liekas, ka viņš slepus Lieni milēja...”

“Kas tā Liene?” uzdrošinos tincināt.

Mums ar Kundzi ir noruna, ka neskaidrās būšanas lūkošu sa-prast caur izvaicāšanu.

“Liene?” Kundze uz brīdi pieklust kā apdomādamās.

Ne jau tāpēc, ka aizmirsusi. Drīzāk tāpēc, ka kauns.

“Mūsu muižiņa stāvēja kalna galā. Papiņš stāstīja, ka sense-nos laikos tas bijis latgaļu pilskalns. Tā elpa tur esot joprojām. Ka zviedri šaipusē ienākuši pēc tam, kad mežoņa krievi kā traki suņi Vidzemei pāri pārskrējuši, dzīvu radību aiz sevis neatstājot.

Ka latvji pirms gadu simteņiem mituši mierā kā stipra un lepna cilts. Papiņš mācīja, ka viņi daudz izcietuši, tāpēc žēlojami, nevis nicināmi.

Ielejā dažu verstu attālumā no muižas stāvēja latviešu rijas. Liene nāca no iebūviešiem, caur un cauri tukšiniece, bet ar gaišu vaigu un siltu sirdi. “Latgaļu ķēniņmeita bez pūra,” papiņš par viņu teica. Kad māte nomira, Lieni salīga mums, bērniem, par aukli, un mēs arīdzan viņu cieši iemīļojām...”

Kad papiņš svilpoja, viņš bija labā noskaņojumā, un Magdalēna nogaidīja piemērotu brīdi, lai paslepus izspruktu no baltas sutas pārņemtā ķēķa, kur Liene, plānā kreklā izmetusies, ņemās ap veļas kalniem, pie viena pieskatīdama “tos nevaldāmos bērnus”, un, ieķērusies papiņa bikšu starā, izlūgtos opā. Opā bija jautri, aizgrābjoši un vienlaik diezgan bīstami, jo papiņš nekad nemācēja saprast, cik brangi viņa draiskulīgā meita pa garajiem atšķirtības mēnešiem paaugusies, tāpēc zvārošanās kvartirmeistara plecos, ar kājām apķerot kaklu un rokām ieķērtoties parūkā, ar katru reizi kļuva aizraujošāka. Magda zināja, ka papiņš nekādā vīzē neļaus viņai nokrist – tik spēcīgs vīrs noturēs vēl daudz lielāku smagumu kamiešos –, tomēr vēderā kutēja uztraukums, un viņa sagrāba tēva ausis tā, ka tas ievaidējās. “Mazā briesmone, vai gribi pavisam ausis noraut? Ar ko tad es klausīšos?” papiņš smējās pilnā galvā, noslīdinot meitēnu no kakla un nostatot ar abām basajām pēdām uz zemes. “Nu rādi nu, cik liela esi paaugusies.” Viņš ar garo rādītājpirkstu pacēla Magdas spico zodiņu un uzspieda pa slapjai bucai uz katra vaidziņa. Arī mazā Margarēta gribēja opā, bet viņai tika paskaidrots, ka tik mazus bērnus nedrīkstot pa gaisu svaidīt, savukārt brāļi bija puikas, un puikām neklājās aušoties.

Liene tikai izlikās barga, bet patiesībā īsti neprata dusmoties. Papiņam Liene patika, to nebija grūti nojaust pēc viņa zīmīgajiem skatieniem, un Magdai arī patika – liela, gara un smuka. Salmu krāsas mati garā pīnē, krekli balti, kājas tīras; kuram gan tik braša

meita varēja nepatikt? Kur Liene pāri gāja, tur bija kārtība – i kūtī, i klētī un arī istabās, kuras Beļavas muižiņā bija tikai divas: viena kungiem, bet otra saimei, katra savā mājas stūrī, toties milzīgi lielas un ar stripotiem glāžu logiem. Pa labi blakus istabām – lielais ķēķis un aiz tā kambaris. Salmu jumts, viens liels skurstenis čukurā un koka stabu žogs visriņķī pagalmam.

“Kas nu tā par muižu? Esmu redzējis muižas, ka ne iedomāt – plāni trauki uz galdiem un spožas sveces garos kātos, un tik daudz istabu, ka nezinātājs apmaldīsies kā likts, bet ko nu mēs te, nomalē,” papiņš reizēm iņņojās.

“Laikam nav tāda vīrišķa, kas nesapņotu par zelta kalniem,” Liene purpināja zem deguna.

“Mūsējā ir baskāju muižiņa,” papiņš pēc mirkļa atkal smaidīja, “paskat, pat mūsu princeses staigā plikām kājām, pat ziemā dažreiz.” Margarēta gan ne. Viņa bija smalkāka, un viņai ātri metās visādas kaites. Magdai patika dzīvot brīvā vaļā, valkāt pašu mājās austas drēbes, klejot, kur iegribas, un ēst to pašu, ko Liene muižas saimei no lielās, kopīgās bļodas smēla. Kamēr papiņa nebija mājās, bērniem neviens atsevišķi ēdmaņu negādāja. Ar ko tad kunga bērna vēders citādāks kā moderes bērna vēders?

Lai arī necila, muižiņa Bīloviem piederēja jau gadus piecdesmit, un no šī vārda nevāci Kārtenes vietā tai iedevuši nosaukumu – Beļava. Papiņš bija Bīlovu muižā uzaudzis, bet par savu dzimtu nemīlēja stāstīt. Kad kāds no bērniem uzplijās, atklāja tikai šo un to. Kādus spoku stāstus. Par piemēru, ka viņa vecākais brālis Otto duelējies ar savu karabiedru kādas daiļas jaunkundzes dēļ, dueli nāvīgi ievainots un nomiris, vēl nesasniedzis precību gadus. Vai to, ka Bīlovu vidējais dēls Magnuss dabūjis lodi pierē, aizstāvot Rīgu pret krievu caru Alekseju Mihailoviču. Savukārt jaunākais Karls Adolfs kritis pie Štetīnas un turpat arī apglabāts. “Nekā prēcīga tais stāstos nav,” papiņš vairījās. Vienīgais, ko viņš vēl cerot, ka notiks brīnums un no gūsta pārnāks brālis Frīdrihs Vilhelms, bet citādi... eh, dzīve esot drūma padarišana, tā nīcinot ļautiņus un nedodot atelpu no bēdām, – tā papiņš teica.

Kad Beļavas kungs devās dienesta izsaukumos, bērni palika Lienes aprūpē. Kalpones cisas ievilka kungu istabā, lai bērni, vieni guļot, pēkšņi nesatrūkstas un no izbailēm nesāķer kādu kaiti, kā ar dažu labu cilvēciņu bija atgadījies, kad tas negaidot vilkati ieraudzījis.

Tas “dažs labs” bija Lienes nelaiķis vīrs, par kuru visādi melsa. Vieni teica, ka esot jau kopš mazotnes rādījies jocīgāks, citi – ka tiešām pēc satikšanās ar vilku puisim prātiņš no ilksīm izjūdzies un tāpēc galu galā pats mežā liku zaru uzmeklējis, kurā, nevienam atvadas neteicis, nokāries. Liene nekad par vīru nerunāja. Bērnu viņai nebija, viss mīļums tika auklējamiem “baskāju kundziņiem”. “Kas kuram iekšā, zina vienīgi Dievs. Viņš lai arī paliek par pēdējo tiesātāju,” mācīja papiņš, sak, bērni, nemaz neiedomājieties Lieni par viņas bēdu būšanām tincināt.

Tomēr par vilkiem viņi parunāja gan. Pareizāk sakot, par vilkāčiem, ko Liene teicās vairākas reizes manījusi ap mājas pakšiem brukstalās slapstāties. “Ja neklausīsiet uz vārdiņa, vilkacis aizraus,” viņa baidīja mazos.

Liene bija dzirdējusi paslepeni izlaistas valodas par vilkaču sodīšanas tiesām, par ko čukstus stāstīja vakaros. Nupat viena tāda esot notikusi Cēsu zemes tiesā, kas ķērusi kādu gauži vecu muižas pirtniecīņu no mālpiļiešiem. Ne jau vilkacis vien, bet arī kannarauģis un zintnieks esot tas pirtniecīņš, kurš savus amatus kopš jaunības laikiem piekopus, cilvēkiem sērgās no laba prāta palīdzēdams un lopus no kaitēm atbrīvodams. To, ka vilkačos skrējis, vecītis nemaz neesot noliedzis; tieši otrādi – sīki un smalki tiesas kungiem aprādījis, kas un kā, kur skrējis un ko darījis, un apgalvojis, ka neko sliktu nekad neesot pasācis, nē, nē – kaut vai lai dedzinot viņu nost. To arī iesākumā gribējuši piespriest, tā sacīt, izsvēpēt vecīti no zemes virsas, tak beigās piemērojuši rīkšu sodu par “aizliegtiem un bezdievīgiem nodarījumiem”, tādiem kā baznīcas neapmeklēšanu, nepaklausību mācītājam un pareģošanu.

“Vilkači var būt labi (tie Dieva sunīši, un viņiem mīļas acis) un var būt arī ļauni, kas siltu cilvēka vai lopa asiņu izslāpuši. Diespas

ļauņam nagos ieskriet.” Liene meta krustus, un arī bērni darīja tāpat.

Gustavs, jau gluži paliels puika, drebinājās, aukles stāstos klausīdamies, bet mazā Margarēta spiedza no bailēm. Kad aiz loga gaudoja vēji vai arī citas kādas skaņas kaut attāli atgādināja vilku gaudošanu, viņa spiedās Lienes līkumā un lūdza, lai padzied savā skaistajā, drusku cietajā latvju mēlē kādu no tām sērīgajām dziesmām, kuras saimes ļaudis ķēķī bieži vilka.

“Tu esi kungu bērns, Grētel, tev tādas neklājas skandināt,” Liene bārās, jo baidījās, ka mazās tēvs pārmetīs viņai aplamu bērna audzināšanu.

“Es jau tikai tādēļ, lai bailes nežņaudz,” meitenīte taisnojās, un Liene viņai ilgi glaudīja galvu, spiezdama pie kuplajām krūtīm un saukdama par nabaga mazo bārenīti.

Kādreiz arī Magda tika pie Lienes mīkstajiem apaļumiem pieglausties, ko kāroja visi Bilova bārenīši. Tad viņa aizsapņojās par māti.

“Kāda viņa bija? Vai skaista?” Magdalēna gribēja zināt, uz ko Liene raustīja plecus.

“Ko pasaulīgais skaistums cilvēkam labu dod? Kundzei pietrūka spirtuma un moža gara, pēc radībām viņa allaž mocījās,” aukle atmeta, bet pēc brītiņa jau klusāk piebilda: “Tu esi savai mātei no skata ļoti līdzīga, Magda. Dod Dievs, lai nodzīvotu ilgāk par nabadzīti.”

Ziemas vakaros, kad saimes istabā izdega pēdējais skals un kambara kaktos salīda melnas ēnas, kalpu sievas vēl ilgi sēdēja, šķetinādamas nesteidzīgas sarunas tādā tumsā, ka dur kaut acī, jo rokas savu darāmo zināja i bez gaismekļa. Magda, kura turpat līdzās spēlējusies ar spolītēm vai kamoliem, palika augšā ilgāk par brāļiem un māsu, ieritinājās Lienei blakus uz sola (daudz rūmes jau tādām mazām rupucim nevajadzēja), apsedzās ar kādu lupatu vai deķa galu un piespieda pieri pie aukles mīkstā sāna. Iedūcās viena balss, tai tūdaļ piebalsoja cita, un drīz jau viss kambaris zumēja ar garo žū-žū, ko sagurušās kalpones veltīja

mazajai gulētājai. Beidzot piķa melnā tumsībā, kad jau cita citu vairs nevarēja saredzēt, sievas meta darbiem mieru un sagāja pa kaktiem, kur katrai miga, bet Liene mazo Magdu stiepa uz gultu kukažās.

Kad meitenes paaugās, Liene ņēma viņas līdzī uz pirti ik reizi, kad gāja pērties, un vicoja ar bērza slotiņām, ka šmīkst, lai arī abas brēca jauna kazlēna balsīs tā, ka tūliņ izlaidīs garu, ja tik stipri sitīs.

“Un tad, kad jūsu papiņš liek sapērt gājējus, vai viņiem nesāp?” Lienes valodā ietrinkšķējās ledus lāstekas dzestrums.

“Papiņš nemaz neļāva mūs ņemt uz pirti līdzī! Tu dabūsi sukas, ja pasūdzēšos.” Magda arī vairs nebija no vakarējām.

“Kā tad lai es jūs citādi nomazgāju baltas? Jaunkundzēm labi jāsmaržo,” Liene dusmojās.

“Mēs esam kungu bērni, un kungi mazgājas baļļā,” māsiņas tītījās.

Vēlāk Magda noskaidroja, par ko Liene uz papiņu pikta. Viņas ceturdaļarkla lielajā ciematā muižas kalna palejā pussabrukušā būdelē mitinājās prāvs ļaužu bariņš – vecā māte ar tēvu un bērniem; Liene bija otrā no sākuma. Vecākajam brālim ar sievu jau trejas mutēs barojamas, kamēr Lienes jaunākie brāļi un māsas vēl pusaudziši, un iztikšana tik lielai saimei knapa, bet muiža tik pagērē savu: ik otro nedēļu klausinieku ar zirgu un otrinieku kājām un vēl nodevas – sieku ziemas kviešu, divus pūrus rudzu, pusotra pūra miežu, pūru auzu, pusi poda linu, ceturdaļmārčiņas kaņepāju, vēl šādus tādus sīkumus, kā vistas un olas, un piedevām piecas mārkas vaka naudas!

“Vēl kronis savu noplēš, un mācītājs arīdzan, un kur lai nabaga dzimtnieks ņem, ko dalīt?” Liene bēdājās. “Ar visu to, ka godīgi kalpoju, kungs izliekas manējo bēdas nesaprotam. Kad brālis gribēja naudu nokaulēt, piesolīja rikstes. Nu pasaki, Magdalēn, cik tālu tas var iet?” Lienes skaistās, apaļās acis pieplūda asarām.

Magda jau bija tik liela, lai nojaustu, ka Liene neraudāja par savējiem vien. Papiņa nodarījums bija simtreiz lielāks, jo pa naktīm

viņš ņēma Lieni klāt gulēt, bet pa dienu izlikās, ka neko no tā nezina.

“Tas bija mana mūža skaistākais laiks. Bērna bezrūpība, kad itin neko vēl nenojaut, kas tevi priekšā sagaida.” Kundze smagi nopūšas un aizver plakstus. “Ko tu tur pierakstīji?” viņa pajautā, bet tad vārgi pamet ar roku, ka tomēr nevēlas klausīties.

“Ceru, ka tu saproti, Stīne, – personiski sīkumi nav domāti vēsturei.”

“Saprotu, kundze. Svētais Matejs pamācījis: “Netiesājiet, lai jūs netopat tiesāti.””

Viņai patīk, ka zinu no galvas daudzus Svētās grāmatas tekstus, jo vārgs smaids pavelk lūpu kaktiņus uz augšu. Mutes stūrīšos sakrājušies pelēcīgi, neglīti putu graudi, ko pacenšos izslaucīt ar mitru drāniņu. Viņa aplaiza lūpas, mēles gals balts. Plaksti ciet, itin kā baidītos no dienasgaismas. Šai krēslainajā telpā, kur sapulcējušies pagātnes rēgi.

“Tu esi prātīga sieva, māsa Kristīne. Un tev ir laba sirds...” Kundze klusi nopūšas.

Vai tikai viņa negrib man pielabināties? Lepnā, neatkarīgā ģenerāliene Hallarte, kuras priekšā savulaik noliekušās tik daudzas parūkotās galvas?

Paskaloju bļodā lupatiņu un vēlreiz apslauku slimnieces sausās lūpas, izcilāju spilvenus un sakārtoju segas. Gribētos atvērt logu, jo svaiga gaisa briesmīgi trūkst, tomēr to nedrīkst.

“Šodienai pietiks,” viņa nosaka, kad esmu galā, taču mani vēl dīda kāds jautājums.

“Kas beigu beigās notika ar Lieni, kundze? Vai jūsu papiņš viņu...?”

Acis atveras, skatiens ir ass kā plēsīgam putnam acis, kad tas nolūkojis medījumu, vienīgi pārvilcies ar tādu kā neredzamu plēvi.

Kundze skatās uz mani neatņemdamās, pat mazliet paceļ galvu, un man top bailīgi ap dūšu. Viņa taču necelsies augšā, lai mani iekaustītu par tik necienīgu izrunāšanos?

“Liene nomira no bada 1697. gadā,” beidzot sirdzēja izdveš un šļaugani atkrīt atpakaļ spilvenos. “Man toreiz bija piecpadsmit. Viņa... izglāba mūs no nāves... bet... vai bija vērts?”

Pēdējais teikums ir knapi saklausāms.

Lietus nepārstāja līt mēnesi no vietas, un arī tad, kad tas beidzot mitējās slapināt, saule slēpās aiz bieziem mākoņiem, un vasaras laikā dienas vidū istabā bija jādēdz skals, ja gribēja darbus apdarīt. Lietum līdzī vilkās drēgns aukstums, ievas uzziēdēja, bet nesmaržoja, lakstīgalu nedzirdēja, un vasaras puķes apslīka dubļos.

Iesākumā ļaudis par lielo slapjumu neko dikti neuztraucās, jo vai tad mazums vasaru ar garu lietavošanu sākušās? Vienīgi padumjais pirtnieka dēls Ancītis, plikām kājām pa lāmām brādādams un neparasti lielo galvu kratīdams, skaitīja zem deguna kā burdamies: “Pil, pil, piles pil, šodien pil, rīt pilēs, daudz pilēs, daudz tecēs, galvas recēs, bads būs klāt, bads mūs paņems, galvas recēs, piles tecēs, bads būs klāt,” un tā tikai uz priekšu un gandrīz augu dienu bez apstājas, līdz kamēr visiem jau bija apnicis kā rūgtas zāles un no katras vietas, kur ar savu burkšķi iegāja, tika aizraidīts.

“Muļķim muļķa valoda,” Liene nogremzās.

Viņai pietika darba kā skaidrās, tā lietainās dienās, piedevām sirdi spieda citas nastas.

Tai 1695. gada vasarā Liene aizgāja dzīvot atpakaļ pie saviem rijas ļaudīm, jo Bīlova bērniem vairs aukles nevajadzēja, drīz jādōmā par skološanos. Kvartīrmeistars klusībā prātoja pārvest visus pie radiem uz viņu jūras krastu, kur labas skolas un godīga iztikšana.

“Ko saki, Lienīt? Kā mums būt?” viņš lūkoja izdibināt, ko tuvais cilvēks domā, bet Liene spītīgi klusēja. Tā tikai vēl trūka, lai kalpone sāktu kungus pamācīt!

Liene pa šiem gadiem bija pazaudējusi pirmās jaunības košumu, vienīgi dzeltenā bize kā sendienās kuļājās pār muguru kā zeltains

striķis un saistīja visu skatienus. Pirmais, kurš nevarēja savaldīties, katrā izdevīgā brītnā nesakēris kuplo sievišķi aiz krāšņās rotas, bija Magdas papiņš.

Nezin kā brāļi, kuri tolaik jau dzīvoja kur kurais, un māsa, kas laikam vēl par mazu, bet Magda jau sen aptvēra, ka papiņu ar Lieni vieno slepens sakars. Arī saimes ļaudis triņāja mēles, kas pamazām noberzās gludas, taču no tā nekas nemainījās.

Dažreiz, pamodusies tumsīnā, lai uzmeklētu naktspodu, Magda pamanīja, ka aukles gulta stāv tukša. Kādu nedēļu pēc tam, kad kvartīrmeistars kārtējo reizi devās dienesta darīšanās, Liene stāigāja sarkanām, saraudātām acīm.

Magdas jūtas, redzot abu pieaugušo satiksmi, bija ļoti savādas. Pirtī ejot, uzlūkot Lieni kļuva kauns, un arī ar papiņu saprašanās vairs neveicās tā kā sendienās, kad meitēns jādēlēja kukaragā un raustīja tēvu aiz ausīm. Pirtī arī atklājās, ka sievas stipri atšķiras no vīriem, un Magda sprieda, ka tieši atšķirīgais vienus briesmīgi vilka pie otriem. Par piemēru, Lienes kuplie mati, kuriem tēvs nespēja paiet garām, nepielicis roku. “Ja tu mani padzīsi, es tos matus nogriezīšu,” meitene netišām dzirdēja, ka Liene piedraudēja papiņam.

Tomēr pienāca diena, kad Lienei bija jāaiziet. Kas īsti notika, Magda nesaprata, bet Liene savāca savas mantiņas, sadedzināja lažiņu (“Lai ne smakas no manis nepaliek,” noteica) un ar maisu pār plecu aizgāja uz pāris verstu attālo lejas būdu, kur vairs nedzīvoja neviens no viņas brāļiem un māsām, vienīgi vecā māte ar tēvu, kas priecājās par meitas atgriešanos, jo cerēja no viņas sagaidīt ūdens kausiņu vecuma nespēkā.

Kopš tās dienas tēvs Magdu vienmēr sauca pilnā vārdā par Magdalēnu. Viņa nojauta, ka kļuvusi par nodevības aculiecinieci. Diemžēl nodevējs bija papiņš Bīlovs. Laikam jau klusībā pārdzīvoja, tomēr palika pie tā, ka Liene savu darbu izdarījusi, Liene var iet. Tai rudenī Beļavas muižā biežāk nekā citkārt sodīja nepaklausīgus vai neizdarīgus zemniekus. Papiņš staigāja drūms, bet turpināja apgalvot, ka kungam ir kunga, bet kalpam kalpa vieta, un aizliedza

saviem bērniem sarunāties ar kalpu atvasēm, piedraudot sodīt par katru latviski izteiktu vārdu.

Muižas muļķītis Ancītis vaimanāt vaimanāja, solīdams drīzu pasaules galu. Lai kā ļautiņi mēģināja Ancīti pierunāt rimties babeļēt, jo tā nūdien varēja piesaukt nelaimi, nabaga cilvēciņš nevienā neklausījās un mala vien tālāk savu maļamo, sak, viss applūdīs, vai, vai, vai, kāds posts, vai, vai, kā mēs visi apmirsim, un itin nevienu Dieviņš nepažēlos, un tādā garā.

Pa to laiku lietus tiešām lija un lija, un nemitējās. Dažu dienu mazāks, citu stiprāks, bet pilēja augiem cēlieniem un nepārstāja līdz vēlam rudenim. Tīrumi apslīka, kaut kādus graudus sausāku zemju saimnieki iesēja mežu līdumos, kur vieglāka smilts, tomēr slapjums sapūdēja arī tos. Rudens pusē Vidzemē iestājās bads.

Lai aprakstītu postu, kas sākās tovasar un turpinājās vēl divas ziemas, nodiltu visas spalvas, kas skrīverim pa rokai. Tā kā labību neizdevās novākt, ātri vien nācās ķerties pie krājumiem nebaltai dienai. Vieniem to bija vairāk, citiem mazāk, bet izbeidzās kā vieni, tā otri, un pat muižā nepalika ne tik daudz graudu, cik sajaukt ar koku mizām, lai apmānītu izsalkušo vēderus. Stiprākie vīri devās medīt, kaut arī kunga tiesā tas bija stingri noliegts – kuru ķēra, tam atņēma pēdējo, kas pie dvēseles, un vēl krietni nosloksnēja muguru. Sievas un bērni ķerstīja peles, žurkas un vardes, mēģināja grauzt pat zāģskaidas, bet cik no tādām dražām sāta?

Slikti klājās muižā, vēl sliktāk zemnieku mitekļos. Lienes palejas būdā jau sen vairs nebija, ko likt uz zoba, un ļautiņi sāka vārguļot. Otrajā bada pavasarī nomira māte un drīz pēc tam arī tēvs, kurš izdila tā, ka tikai zila āda stiepās pār kauliem, un nejaudāja ne roku, ne kāju pacilāt.

Liene apraka māti un pēc tam arī tēvu turpat netālajā birzītē, jo posta laikos neviens neķēpājās ar miroņu glabāšanu kapsētā, un palika būdā viena. Pa dienu gulēja, klausīdamās lietus pilēšanā, jo līdz ar jaunu pavasari slapjums atkal bija klāt, bet pa nakti izvilcās laukā, lai izliktu zvēriem cilpas. Kāds garausis brīnuma kārtā nemākulīgi taisītajos pinekļos reizēm iekrita arī, un, pateicoties tādi

veiksmei, Liene šā tā vilka pliko dzīvību. Varētu kustēties veicīgāk un pacensties labāk, bet kopš tās dienas, kad ar mantu kuli pār plecu pārvilkās atpakaļ būdelē, vairs negribējās neko lielu no dzīves zināt. Ja gadījās ko ieest, tad labi, ja ne – Dievs ar visu, mirs nost tāpat kā māte un tēvs, tikai viena bēda – kurš apraks? Vientuļa kā celms – ja kādreiz apraudājās, tad tikai par to, jo sirds sāpēja pārvarīgi.

Ilgāku laiku ar zaķu medībām nebija veicies, un Liene juta, ka no bada sāk migloties prāts. Uzmācās savādas bailes. Vai tiešām viņa pakritīs un nomirs kā suns sētmalē? Viņa, kura tik ilgi dzīvojusi skaistāko dzīvi, kāda vien kalpa sievai iespējama? Viņa, kas gulējusi baltos palagos paša kunga gultā un drīkstējusi gļaudīt viņa kailo, karsto, alkatīgo augumu? Viņa, kam zviedru armijas varonis čukstējis ausīs neprātīgus vārdus un saucis par savu mīlo Lienīti?

Meln izmisums iztrieca Lieni no būdas. Pavasaris vēl bija ļoti agrs, zemi pārklājusi salna, un dubļi čaukstēja zem gājējas pēdām.

Sala. Viņa nodrebinājās, tomēr nebēga atpakaļ kambarī. Kājas slīdēja, un roku pirksti kļuva nejutīgi no aukstuma, bet Liene apņēmīgi paveica darāmo. Izmisums piedod spēku.

Tai dienā viņa noķēra prāvu zaķi. Nodīrāja, sadalīja gabalos un uzlika vārīties. Nolaizīja katru asins lāsīti, kas nopilēja uz galda, mēģināja iekosties jēlumā, bet sīkstums nepadevās, tāpēc atlika paciesties, kamēr virums nāks gatavs. Ievēlās lažā un pagrieza ģīmi pret griestiem. Nabaga zaķis. Pirms dabūja nāvējošo belzienu starp ausīm, lūkoja Lieni iežēlināt, izmisīgi spirinoties un skatoties slepkavniecē žēlīgām acīm. Nevis nabags, bet muļķis! Kāds taču vienmēr jānokauj, lai cits izvilktu pliko dzīvību. Gandrīz kā kareivju cīkstiņos. Par laimi, kara šausmas Vidzemi netirdīja pēdējos gadu desmitus; Liene par siriķu zvērībām bija dzirdējusi tikai no mātes un tēva, bet pati netika piedzīvojusi. Zeme varētu uzelpot un cilvēki kārtīgi atkopties, ja ne šis bēdu likteņa sūtītais bada posts.

Pēkšņi likās, ka nočīkstētu dēļu durvis. “Pil, pil, piles pil, šodien pil, rīt pilēs,” kāds klusi skaitīja, uz akmens sliekšņa stāvēdams. Liene uzrāvās sēdus. Ancītis tas nevarēja būt, jo viņu Zemes māte jau kopš vairākiem mēnešiem paņēmusi. Kas tad?!

“Vai man rādās? Tā esi tu, mazā Magda?” Acis mirkšķinādama, Liene blenza negaidītajā ciemenē, kas klusi raudzījās pretī.

“Liene? Kur tavi mati?” izbīļa čuksts izlauzās no atnācējas lūpām, kas bija pelēkas kā nebalināts dvielis; tieši tādā pašā krāsā kā meitenes noliesējusi sejiņa, kurā spīdēja vienīgi acis.

“Kāpēc nāci?” Liene pēkšņi atcerējās, ar ko sarunājas.

Jāpaliek cietai. Šī meitene taču Gustava meita! Gadiem mīlota kā pašas bērns, tomēr tā vīra miesa un asinis, kurš Lieni atstāja kā vecu, apnikušu suni, padarīja par apsmieklu visu acīs, par nekam nederīgu lietu, par smirdīgu lupatu, kura riebjas pati sev un kuras dzīvei kopš aiziešanas no muižas vairs nebija itin nekāda satura.

“Pil, pil, pil...”

“Magda?” Liene lēni piegāja pie meitenes. “Magda, kas noticis? Vai neesi vesela?” Žēlums tomēr ņēma virsroku.

Daudzi bada izmocītie, pirms atdot dvēseli Dievam, sajuka prātā. Izskatījās, ka ar nabaga bērnu noticis kas tamlīdzīgs.

“Pil. Redzi? Tās ir asinis.” Uzrunātā pacēla kreklu, un Liene ieraudzīja postu, kas mazo vientiesi pārbiedējis.

“Magda...”

“Neesmu ēdusi ļoti ilgi. Varbūt es mirstu? Tikai kāpēc asinis?”

“Mulķīte, tu nemirsti. Tās asinis...” Liene sastomījās.

“Kas tev tur vārās?”

Abas piegāja pie pavarda, un Liene pacēla grāpja vāku. Gaļas pikucis, kurš valstījās mutuļojošajā ūdenī, vēl bija ciets. Virspusē peldēja spalvu kušķi, kas neizskatījās necik labi, bet vai tad saimniece pirmīt paredzēja, ka uzradīsies ciemiņi?

“Dod man to gaļu!” Magda ar abām rokām iekrampējās plīts siltajos akmeņos, it kā gribētu izraut kādu no vietas.

Smalko, tievo pirkstu kauliņi kļuva balti, saraustīta uztraukta cilvēka elpa cilāja meitenes apģērbu, un Liene nojauta, ka prāts bada dēļ vēl tikai kā tieva diega galā turas meitenes galviņā.

“Pagaidi, Magdalēn. Gaļa ir sīksta, neēdama. Pasēdi pie manis, parunāsimies. Kad nāks gatava, atdošu. Varēsi nest uz māju,” Liene lūkoja mierināt.

“Es to vairs nevaru izturēt! Ej nost! Atdod gaļu man!” meitene pavēlēja, un Liene streipuliski atkāpās kambara dziļumā. “Tu sa-proti? Mēs mirstam! Kalpotāji muižu pametuši, papiņš sen kopš aiz-ceļojis un nemaz nezina, kas mājās notiek. Tev mūs jāglābj, Liene!”

Ne vārdiņu nebildusi, Liene apgāza katlu, sutas un tvaika garai-ņos tīdamās, izķeksēja no tā karstos zaķa gaļas gabalus un sameta Magdas uzlocīto brunču stērbelē. Noklaudzēja durvis, uzjundot pelēkus pelnus tukšajā pavardā.

Pēc dažām nedēļām Lieni atrada mirušu turpat nabadzīgās būdas plānvidū. Viņa gulēja, pierāvusi ceļgalus pie zoda kā bērns, kurš ieritinājies mātes azotē.

“Tā Kunga 1697-tais bija bada gads, kad apmira krietna piektā daļa Vidzemes ļautiņu. Arī Beļavas muiža palika bez kalpotājiem, un mans tēvs lūdza palīdzību zviedru iestādēm, lai kaut cik atjaunotu dzīvību savos īpašumos. Likās, ka tas izdosies, bet tad sākās karš. Uz to brīdi man bija septiņpadsmit...”

“Vai gribat atpūsties, Kundze?”

“Man nav laika.”

“Vai tā ir labi, kā uzrakstīju?”

Klusums.

“Karš...”

Es vedinu Kundzi izmest no galvas drūmās domas par Lienes galu, jo redzu, cik viņai grūti, kad atminas zināmos notikumus. Kas bijis – izbijis, Dievs visu redz un piedod tiem, kuri pazemīgi nožēlojuši savu alošanos. Esmu redzējusi Kundzi uz ceļiem baz-nīcā. Toreiz, kad viņa vēl spēja paiet. Aizkustinošs skats. Lielā ģenerāliene Hallarte rāpus pie Pestītāja kājām, un asaras, asaras, asaras... Vai viņa lūdza par Lieni? Vai varbūt par savu tēvu, kurš nomira piektajā kara gadā, kad Magdalēna gatavojās precībām, un ar savu pēkšņo aiziešanu gandrīz izjauca laulību nodomu?

“Viņš ņem, un Viņš dod. Vienīgi Viņš.”

“Jūs domājat...?”

“Es domāju par to dienu, kad Viņš man atņēma Martu, aizvedams tālu svešumā. Un pēc tam atdeva. Pateicoties viņai, esmu Valmiermuižā. Ķeizariene bija devīga. Viņa drīkstēja atļauties visu, jo lielākas par viņu nebija.”

“Martu? Kādu Martu?” es nesaprotu. “Kāda ķeizariene?”

Varbūt sākušies beigu murgi? Līdz šim taču stāstījums plūda secīgi. Kas atgadījies?

“Marta – mazā, žirgtā mācītāja meitiņa... Man noteikti jāizstāsta arī par viņu. Ak, kā es toreiz raudāju, kad uzzināju, kas noticis! Bet viņa palika uzticīga zvērestam. Neaizmirsu mūsu jaunībā noslēgto mūža savienību arī tad, kad jau sēdēja zelta tronī kā visas zemes augstākā pavēlniece.”

Nu man skaidrs, ka šodien vairs rakstīšanas nebūs. Kundzes prātiņš aptumšojies. Šis grūtais dzīvesstāsta sacerēšanas uzdevums nekad netiks izveikts līdz galam, jo jau pie trešās lappuses esam, tā sacīt, tikušas grāvī ar visu karieti.

“Kariete? Viņi brauca parastos zirga ratos, bet ceļš no Marienburgas līdz Koknesei ir ļoti tāls. Viņi piestāja Beļavā. Tā mēs iepazīnāmies.”

“Ko?” Es ieplešu acis, jo nesaprotu, vai Kundze sākusi lasīt domas vai arī pati esmu neapdomīgi skaļi izrunājusies.

“Ar Martu. Es taču saku.” Kundze sagrozās.

Šodien viņai pietiek spēka pašai sakārtot segu un spilvenus. Bet kas atgadījies ar galvu?

“Nebrīnies, Stīne. Tagad es tev stāstīšu par mācītāju Gliku un viņa aizbildni Martu, vēlāko Krievzemes ķeizarieni*. Mūsu satikšanos redzu acu priekšā, it kā tā būtu notikusi vakar.”

“Vakar... hmm...”

“Jā. Pirms piecdesmit gadiem.” Viņa uzmet man savu pūces skatienu un pēkšņi pasmaida.

* MARTA SKAVRONSKA (iespējams, uzvārds bijis cits) (1684–1727) – īsti nenoskaidrotas izcelsmes meitene, kas kādu laiku auga Alūksnes prāvesta Glika ģimenē. Vēlāk – cara Pētera I sieva. No 1725. gada līdz savai nāvei Krievijas impērijas ķeizariene Katrīna I.

Kundze nekad nav bijusi skaista, vismaz es tā domāju, taču viņas smaids nesaprotamā veidā spēj apburt. Ja vien tas būtu vesela cilvēka smaids.

Ģenerāliene aplaiza sausās lūpas, nopūšas un paceļ pirkstus pie pieres, lai pastumtu atpakaļ sasvīdušu matu šķipsnas, aizspraudīdama tās aiz vienkāršas linu cepurītes malām.

“Tātad – Marta...”

Paceļu spalvaskātu, lai Kundze saprot, ka esmu gatava rakstīt. Tā mēģinu izkļūt no neveiklā stāvokļa, izlikdamās, ka saprotu, par ko ir runa.

Kundzei senu senām vairs nav nedz vecāko brāļu, nedz māsas Margarētas, kura īsi pirms kara aizprecējās uz Bumburu muižu pie Cēsīm, kur nomira no mēra, – to Kundze pati stāstījusi. Kas ir šī Marta, kura pēkšņi uzpeldējusi manas ģenerālienes murgos?

“Nē. Nerakstīsim. Noliec spalvu. Es tikai izstāstīšu.”

Daru, kā vēlēts, un atlaižos ērtāk krēslā. Kopš kāda laika atļauju sev vaļību atspiest muguru pret sēžamā atzveltni, ko jaunībā nekad nedarīju.

“Daudzi brīnījās, kāpēc Hallartus tā loloja krievu galmā.” Vājiniece iešķībi pasmīn. “Mana ģenerāļa nopelni, saprotams, spēlēja lielu lomu, bet ne jau tas vien.”

Izskatās, ka Kundzei prātā kāda nerātnība. Pagriezusi galvu, viņa ar acīm norāda uz ģīmetni, kas piekārtā pie guļamistabas sienas (muižas viesu zālē ir vēl viens tāds pats gleznojums, tikai lielāks). Kundzes sen mirušais laulātais draugs Ludvigs Nikolauss fon Hallarts* bildē attēlots divainā pozā – kuplā, garmatainā parūkā ielogotā galva lūkojas tieši uz skatītāju, bet bruņās iegērbtais rumpis krietni sagriezies uz vienu sānu. Viņš nav nekāds skaistulis,

* LUDVIGS NIKOLAUSS (NIKOLAJS) FON HALLARTS (1659–1727) dzimis Saksijā, veltījis dzīvi karavīra karjerai. Sākumā dienējis Saksijas kūrfirsta Augusta I armijā, kur ieguvis ģenerālleitnanta pakāpi, tad dažādu peripetiju rezultātā nonācis krievu cara Pētera I pakļautībā, kur sevi parādījis kā izcils kara inženieris. Apbalvots ar augstāko Krievzemes apbalvojumu – Sv. Andreja Pirmsauktā ordeni.

šis Hallarts, ja vien nemākulīgais mākslinieks nav grēkojis, arī ģīmi gleznojot. Sievišķīgi apaļi vaigi un nokarens zods, acis šķiet aizpampušas. Parūka slēpj augstu pieri. Man stāstīts, ka Hallarts bijis izcils inženieru zinībās, kalpojis par padomdevēju pie nociecinājumu būvēm pašiem svarīgākajiem Eiropas valdniekiem. Daudzus gadus vecāks par Kundzi, tāpēc izturējies pret viņu kā tēvs. Žēl, ka abiem nav bērnu. Varbūt viņš negribēja?

“Nu? Vai arī tev pirmais, kas ienāk prātā, ir viņa gudrība?” Kundze jautā, un viņas balsī ieskanas tāda kā jaunas skuķes nebēdnība. “Bet tu jau nezini, kāds viņš bija patiesībā. Gudrs – jā, bet ne tikai. Hallarts bija arī ļoti labs cilvēks, ko norūdījusi pati dzīve. Viņa pirmā sieva nomira agri, meita izgāja pie vīra, uzvārdā Lienrots, kurš kā apakšpulkvedis krita kaujā septiņi simti vienpadsmitajā, cīnīdamies plecu pie pleca ar sievastēvu, kuru toreiz ievainoja rokā. Tas bija šausmīgs pārgājiens. Es visu zinu, jo sekoju vīram uz kauju laukiem. Bijām nesen salaulājušies. Nē, tā nebija mīlestība un pat ne pienākums. Bailes palikt vienai – lūk, kas mani dzina sekot Hallartam. Tā daudzas sievas darīja, un dažas veda līdzī arī bērnus. Kad vīri devās karagājienos, vēstules tikpat kā nepienāca, tāpēc daudzas izvēlējās bīstamu, toties tuvību.”

“Kundze...”

Man bail, ka viņa runā par daudz. Tik satraucošas atmiņas var viņai kaitēt, bet mana ģenerāliene nav apklusināma.

“Hallarts izrādījās varonis, īsts varonis! Viņam ne no kā nebija bail, nekas viņu neuztrauca, pat paša ievainojumi ne. Vīrišķīgs cilvēks. Mana cieņa un apbrīna pieauga. Vienīgi to trako dzeršanu krievu armijā nācās grūti paciest. Kad viņš līst kā ūdens un pats “gosudars”, kā viņu godāja, spiež saviem oficiēriem pietempties kā cūkām. Jebkurā citā armijā augstāko virsnieku žūpošana tiktu uzlūkota par kaunu, vienīgi Krievijā to uzskatīja par goda lietu. Visi nodzērās, un priekšnieki rādīja padotajiem piemēru.”

Man jābrīnās. Ko viņa runā? Šodien mana ģenerāliene jūtas labāk nekā citās dienās. Vai tāpēc, ka atmiņās atgriezies jaunībā? Vai tomēr tas ir vājprāta sākums?

“Ak, Stīne! Tu taču arī kādreiz biji tik jauna, kad likās – visa dzīve vēl priekšā un tajā itin nekas slikts nevar gadīties, vai ne?” Kundze iesaucas un pastiepj roku, lai saņemtu manējo.

Viņas plauksta ir silta un sausa. Pamāju ar galvu, apliecinot piekrišanu, bet pašai sūrumš kaklā. Mani jaunības gadi? Es taču biju apaļa bārene, kas palikusi cietas pamātes ziņā. Vectēvs – labs, bet vājš cilvēks, neprata pastāvēt uz savu, un ļaunums un izlaidība mūsu mājā ņēma virsroku pār dievbijīgu dzīvošanu. Tikai, daudziem gadiem aiztekot, mīļais Pestītājs apžēlojās par mani, nabaga grēcinieci, un uzņēma savā mierinošajā klēpī. Nē, nē, man negribas to visu atcerēties, neparko!

Bet Kundze smaida. Un arī mana sirds iesilst. Dod Dievs viņai pēc iespējas ilgāk sajusties laimīgai šai bēdu ielejā!

“Paklausies par mācītāju Gliku. Neko neraksti, jo varbūt es putrošu dienas un mēnešus; galva nav gluži skaidra, un atmiņa arī pieklibo. Tikai paklausies. Par Martu. Jau tagad par viņu melš visādas blēņas, un paredzu, ka uz priekšu būs vēl trakāk. Kad cilvēks aizgājis, viņš vairs nevar sevi pasargāt no gvelžām. Man vēl ir atmiņas, bet arī tās drīz aizies kapā. Paklausies, Stīne, un paturi manu Martu vislabākajā piemiņā.”